

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (1) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023>.

HEYDƏR ƏLİYEV
100

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received : 30.06.2023

Kabul tarihi | Accepted: 20.07.2023

Yayın tarihi | Published : 25.06.2023

Arif Quliyev

<https://orcid.org/5219-0004-9820-6875>

Doctor of legal sciences, professor, professor of the department of constitutional, international law and public-law subjects of the Kyiv University of Intellectual Property and Law, Honored Education Worker of Ukraine, Academician of the Higher Education Ministry of Ukraine, Ukraine, arifguliyev@ukr.net

Atıf Künyesi | Citation Info

Quliyev, A. (2023). Heydər Əliyevin Ən Güclü Silahı Olan Sözü Azərbaycan Dövlətçiliyində Əməli Dəyərləri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Azərbaycan Halkının Milli Lideri Haydar Alirza Oğlu Aliyev'in Doğumunun 100. Yılı Özel Sayısı*, 10 (1), 41-54.

Heydər Əliyevin Ən Güclü Silahı Olan Sözü Azərbaycan Dövlətçiliyində Əməli Dəyərləri

Xülasə

Azərbaycan xalqının həyatında böyük və müdrik siyasətçi fəaliyyəti Heydər Əliyev adı ilə bağlıdır. İndi dəhşətlə görünür ki, bu böyük, müdrik və qətiyyətli şəxs vaxtında Azərbaycana rəhbərlik etməsəydi, gənc dövlətimizin taleyi necə inkişaf edəcəkdi. O, əsrin üçdə birindən artıq hakimiyyətdə olmuşdur, lakin onun ölməz adı bütöv bir dövrü əhatə edir. Heydər Əliyevin fəal siyasi fəaliyyəti ölkədə baş verən bütün siyasi və sosial-iqtisadi

proseslərə köklü təsir göstərmiş bir dövr kimi tarixə düşmüşdür. Bu məqalədə Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyevin uzun onillikləri əhatə edən fəaliyyəti və şəxsiyyəti zəngin faktlarla geniş təhlil edilib qiymətləndirilmişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, müdrik, siyasətçi

Practical Values of Heydar Aliyev's Most Powerful Weapon in Azerbaijan Statesmanship

Abstract

The great and wise politician's activity in the life of the Azerbaijani people is connected with the name of Heydar Aliyev. Now it is frightening how the fate of our young state would have developed if this great, wise and decisive person had not led Azerbaijan in time. He was in power for more than a third of a century, but his immortal name spans an entire era. Heydar Aliyev's active political activity has gone down in history as a period that had a profound impact on all political and socio-economic processes taking place in the country. In this article, the activity and personality of Heydar Aliyev, the great leader of the Azerbaijani people, spanning many decades, has been extensively analyzed and evaluated with rich facts.

Keywords: Azerbaijan, Heydar Aliyev, sage, politician

Giriş

Bizi Heydər Əliyev dövründən ayıran uzun illər ərzində onun dərin zəkası, fenomenal yaddaşı, iradəli keyfiyyətləri, təcrübəli dəyərlərə söykənən Sözləri ən güclü silah kimi xatirələrdə geniş yer tutur. Heydər Əliyev hər kəsin bacarmadığı halda, xalqla elə danışmağı bilirdi ki, hər bir vətəndaş deyilənləri şəxsən ona müraciət kimi qəbul edirdi. İncə psixoloq və diplomat həmsöhbətin əhval-ruhiyyəsinin ən xırda nümunəvi anlarını tutmağı bacarırdı.

Böyük siyasi təcrübəyə malik olan Heydər Əliyev Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi ənənələrinin inkişafında, milli mənlük şüurunun oyanmasında əvəzsiz rol oynamışdır. O, müxtəlif illərdə dövlət rəhbərliyi vəzifələrində çalışaraq ölkənin iqtisadi və mədəni inkişafı məsələlərini ardıcıl olaraq təhlil edib. Hələ ötən əsrin 70-ci illərində onun səyləri ilə Azərbaycanın həm iqtisadi, həm də ictimai-siyasi həyatında baş verən dəyişikliklər öz əksini tapmışdır. Heydər Əliyevin sayəsində Azərbaycan xalqının tarixi keçmişinə maraq artdı, mənlük şüuru yüksəldi, milli-mənəvi dirçəliş başlandı. Azərbaycanlıların şüurunda milli ruh, milli qürur oyanmağa başladı, azadlıq, müstəqillik hissləri canlandı. Azərbaycan öz inkişafının yeni mərhələsinin astanasında idi. Bütün bunlarda isə xalqının gələcəyini müstəqil dövlət quruculuğunda görən Ümummillilik liderin əvəzsiz xidmətləri var. Heydər Əliyevin dövründə, Azərbaycan hələ SSRİ-nin tərkibində olarkən azərbaycanlılar rəhbər vəzifələr

almağa, respublikanın iqtisadi həyatında fəal iştirak etməyə başladılar, onların özlərinə inamları gücləndi. 1980-ci illərin əvvəllərində Heydər Əliyev Moskvada yüksək vəzifə tutanda da milli dövlətçilik maraqlarını, lakin daha yüksək səviyyədə müdafiəsini davam etdirdi.

1.1.Xalqın dəvətinə köməkliklə müdriklik nümayişi

1990-cı illərin əvvəllərində Sovet İttifaqının dağılmasından sonra Azərbaycan süqut və vətəndaş müharibəsi astanasında idi. Ermənistanın Azərbaycan xalqına qarşı təcavüzü geniş vüsət almışdı. İqtisadiyyatda, siyasətdə və digər sahələrdə böhran ciddiliyi ilə genişlənməkdə idi. Belə çətin bir zamanda o vaxt hakimiyyətdə olan rəhbərliyin təcrübəsizliyi və peşəkarlığının olmaması ucbatından ölkə idarə olunmaz vəziyyətə düşmüşdü. Bu dövr Azərbaycan üçün həlledici oldu: ya müstəqil dövlət olacaq, ya da daxili çəkişmələr, separatçı qüvvələrin təxribatçı fəaliyyəti nəticəsində parçalanıb məhv olacaq. Azərbaycan “olmaq və ya olmamaq” seçimi qarşısında qalmışdı ...

Bundan əvvəl Azərbaycan Konstitusiyasına ölkə prezidenti vəzifəsində işləmək üçün yaş həddi ilə bağlı maddə daxil edilmişdi ki, bu da Əliyevin yaşının bilavasitə ahıl olmasını nəzərdə tuturdu, lakin baş verən hadisələrə görə heç kim bu maddənin dəyişdirilməsinə şübhə etmirdi.

“Azərbaycan xalqı ölkəni gözlənilən fəlakətdən xilas etmək üçün o vaxt Kreml hakimiyyətinin qısqançlıqla qarşıladığı Azərbaycanın görkəmli liderini Naxçıvandan dəvət etdi. Azərbaycanın dahi oğlu ölkənin taleyinin həll olunduğu çətin məqamda Azərbaycan xalqına sədaqətini nümayiş etdirdi. Azərbaycanlılar öz liderinin ətrafında cəmləşərək ölkəni keçmiş rəhbərliyinin girdiyi dərin problemlər girdabından çıxara bildilər. Əslində, 1988-ci ildən 1993-cü ilə qədər beş il ərzində altı rəhbərin dəyişdirildiyi ölkəni dağılmaqdan Heydər Əliyev xilas etdi.

Ölkənin keçmiş şərəfsiz baş naziri Sürət Hüseynovun əli ilə dövlət çevrilişinə iyrənc cəhd edildi. Ona dəstək verən satqın dairələr öz qanunsuz əməlləri ilə Azərbaycan dövlətçiliyini ciddi təhlükə həddinə çatdırdılar. Heydər Əliyev özünəməxsus siyasi məharəti ilə dövləti də bu sınaqdan çıxardı”(Гулиев Ариф. Украинно-азербайджанские отношения: право, политика, дипломатия: сб. научных трудов. Том 2. — Х.: Факт, 2015.). Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının dəvətini şərəflə qəbul edərək müdrikliklə iyunun 9-da Bakıya gəldi, ayın 15-də isə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri seçildi, eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirməyə başladı. 1993-cü il oktyabrın 3-də isə Heydər Əliyev ölkə prezidenti seçildi və özlərinə tarix yazan global siyasi

oyunçuların ssenarilərini həyata keçirilməsində kiçik dövlətlərin mübahisəsiz rolu ilə bağlı postulatları təkzib etdi.

Respublikanın prezidenti kimi hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev Azərbaycanda daxili siyasi sabitliyə nail olmaqla yanaşı, həm də ölkənin iqtisadi müstəqilliyinin əsasını qoydu.

1993-cü il oktyabrın 10-da andiçmə mərasimində dediği sözləri hər addımı ilə təsdiq edərək: “Azərbaycan xalqı öz tarixinin ən ağır, faciəli dövrünü yaşayır. Bu çətin zamanda mənə həvalə edilmiş məsuliyyətin dərəcəsinə dərinləndirərək dərk edir və sizi əmin etmək istəyirəm ki, bütün fəaliyyətimlə, bütün həyatımla xalqın yüksək etimadını və ümidlərini doğrultmağa çalışacağam” (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Andiçmə mərasimində nitqi Bakı - "Respublika" sarayı, 10 oktyabr 1993-cü il <http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>)).

Ümummilli lider Heydər Əliyev çox qısa müddətdə Azərbaycanı inkişaf və tərəqqi yoluna çıxardı. İstehsalın bərpası, maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, investisiyaların cəlb edilməsi üçün antiböhran proqramları hazırlandı. Üstəlik, iqtisadiyyatı bərpa etdi, xalqın hakimiyyət hüququnu təmin etdi, hüquqi vətəndaş cəmiyyəti qurdu. Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyəti haqqında çoxları məlumatlıdır. Dünyanın istənilən yerində onun haqqında danışanda dərhal Azərbaycanı xatırlayırlar, Azərbaycandan danışanda isə mütləq Heydər Əliyevi xatırlayırlar. O, sadəcə öz dövrünün qəhrəmanı deyildi, dövrün adamı oldu. Onun tarixi mahiyyətli və böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malik ibrətlərlə dolu ömür yolunun tədqiqi keçmişimizə qiymət verməklə yanaşı, gələcəyə gedən yolumuzu da müəyyənləşdirərək siyasət və diplomatiya müstəvisində Heydər Əliyevin yaşadığı kimi yaşamaq, Vətəni Heydər Əliyev kimi sevmək istiqamətlərinə yönəldildi.

Xalq Heydər Əliyevdən böyük və müdrik siyasətçi kimi danışır. Ondağı parlaq natiqlik istedadı aydın və möhkəm, addım-addım, qarşıya qoyulan məqsədə əməl etmək bacarığı ilə birləşirdi. Ən yüksək intellektual potensiala malik dövlət rəhbəri, həm də mükəmməl insani keyfiyyətli bir insan xarakterlərini təsdiqlədi. Onun prinsiplərə sadiqliyi və fədakarlığı, xeyirxahlığı və nəcibliyi bütün həyat vəziyyətlərində özünü göstərirdi. O, həmişə əmin idi ki, “həyatda hər kəs şöhrət və ya alçaqlığı, şəxsi rifahı və ya ictimai vəzifəni, tamah və ya vicdanı seçir”. Bu barədə görkəmli liderimizin mənalı, aydın, ziyalı, dəmir məntiqli, qətiyyətli ictimai çıxışları hamımızın yadındadır.

Məşhur bir məsəl var ki, insan həyatında üç şey etməlidir: ev tikmək, ağac əkmək, oğul böyütmək. Yalnız bundan sonra onun həyatını başa çatmış hesab etmək olar. Heydər Əliyev ölkədə - müstəqil Azərbaycanı qurdu, onu gül-çiçək bağına çevirdi, ölkənin tərəqqi və səadət yolunu davam etdirən layiqli davamçı yetişdirdi.

O həmişə Vətənə, xalqına hədsiz məhəbbət, onu xoşbəxt, əmin-amanlıq və mehriban yaşamaq, insanpərvərlik və ədalətli görmək arzusunu rəhbər tuturdu. Bu gün elə bir sahə yoxdur ki, Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən islahatlar ona toxunmasın. O, çox böyük siyasi irs qoyub, öz siyasi kursunun layiqli davamçılarını yetişdirib. Bu gün Azərbaycan dövləti, Azərbaycan xalqı ulu öndərin göstərdiyi yolla Prezident İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın rəhbərliyi ilə gələcəyə inamla addımlayır.

Ulu Öndərin ruhunun ən dəyərli rəmzi vasitəsi kimi üç rəngli bayrağımız Ali Baş komandanın və Azərbaycan xalqının yekdilliyi ilə 30 illik müddət ərzində suveren və ərazi bütövlüyümüzün tam təminatı, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 30 illik 4 Qətnaməsi yerinə yetirilərək “Qarabağ Azərbaycandır” sözlərini təsdiqləyərək işğaldan azad edilən bütün Qarabağımızda ucaldı.

1.2. Heydər Əliyev - Azərbaycan dövlətçiliyinin banisi kimi Yeni Konstitusiyaya ilə demokratik, dünyəvi, hüquqi dövlətin əsasını qoydu

Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra milli ideologiyada öz əksini tapmış dövlətçilik konsepsiyası işlənib hazırlanmışdır. 1990-cı illərin əvvəllərində Azərbaycanın müstəqilliyini itirmək təhlükəsi aradan qaldırılaraq öz qüvvələrini gənc dövlətin müstəqilliyini əldən verməməyə yönəldildi. Bununla da Azərbaycanın inkişafında və müstəqil demokratik hüquqi dövlət kimi formalaşmasında yeni mərhələ başlandı.

Xüsusilə, Ümummilli lider Ermənistan-Azərbaycan problemi kimi mühüm problemin həlli istiqamətində mühüm addımlar atdı. Həmin ilin sentyabrında isə Xəzər dənizinin zəngin neft-qaz strukturlarının istismarı üçün neft şirkətləri ilə “Əsrin müqaviləsi” tarixi sənədi imzalandı. Bu, Azərbaycanın iqtisadiyyat sahəsində daha da inkişafına töhfə verməklə yanaşı, onun müstəqilliyinin təmin edilməsi istiqamətində uğurlu tədbirlərin həyata keçirilməsinə də imkan yaratmışdır.

“Heydər Əliyevin layiqli xidməti nümunəsində 1995-ci ildə noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil suveren dövlətin Əsas Qanunu - Azərbaycan Konstitusiyası qəbul edilərək müstəqil demokratik hüquqi cəmiyyətimizin təminatına çevrildi. O, Konstitusiyaya layihəsini hazırlayan xüsusi komissiyaya şəxsən sədrlik edib, Konstitusiyaya layihəsinin cəmiyyətin müxtəlif təbəqələri arasında açıq müzakirəsini təşkil edib. Onun uzaqgörən siyasəti sayəsində Azərbaycan dövlətçilik ənənələri və rəhbərin şəxsi siyasi təcrübəsi əsasında yaradılmış müstəqilliyinə qovuşdu.

Yeni Konstitusiyanın qəbulu Azərbaycan xalqının həyatında baş verən əsaslı dəyişikliklərlə bağlı olmuşdur. Dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan

xalqının qarşısında duran həyati vəzifələrdən biri də Azərbaycanın gələcək inkişafının əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsi üçün zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi idi. Ölkənin gələcək inkişafının konseptual əsaslarını və fundamental prinsiplərini əks etdirən yeni qanun lazım idi. Lakin həmin dövrdə ölkədə siyasi sabitliyin və xalqın mənafeyini əks etdirən siyasi iradənin olmaması qarşıya qoyulan vəzifələrin həyata keçirilməsini mümkün edirdi. “Azərbaycan xalqının Ulu öndəri Heydər Əliyevin böyük zəhməti, o cümlədən hər maddə və müddəanın məzmunu, bəşəri, hüquqi qayəsi üzərində məsuliyyətlə dayanması, hətta redaktə edib, yazmaqla sözün əsl mənasında müəllifi olduğu, ümumxalq müzakirəsindən keçməklə 1995-ci ildə qəbul edilmiş ölkə Konstitusiyasında Müstəqil Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına dövlətin diqqət və qayğısının öz dolğun ifadəsini tapması, eləcə də bu ən mühüm hüquq kodeksimizdə Vətəndaş əxlaqı-vətəndaşlıq-mənəviyyat, insan hüquq və azadlıqlarının ciddi qanun maddələri ilə tənzimlənməsi bir sıra elm sahələri tədqiqatçıları kimi fəlsəfi istiqamətdə də maraq doğurur və dövlət, siyasi hakimiyyətlər, fəlsəfi mahiyyətdə əxlaq, lider, milli lider və digər mövzuların elmi-fəlsəfi nöqtəyi-nəzərdən qiymətləndirilməsinə geniş imkan yaradır”(Quliyeva, Heydər Əliyev Siyasəti, 2019).

Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdırdan sonra lazımi ictimai-siyasi mühit formalaşdı ki, bu da dövlətin və cəmiyyətin həyatının bütün sahələrində geniş miqyaslı islahatlara start verməyə imkan verdi. Ümummilli liderin rəhbərliyi və gərgin əməyi sayəsində hazırlanmış Əsas Qanun çoxəsrlik Azərbaycan dövlətçilik ənənələrinə, milli və ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanır. Yeni Konstitusiya demokratik və hüquqi dövlət quruculuğuna, Azərbaycanın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının inkişafına güclü təkan verdi.

Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün möhkəm zəmin formalaşdırılıb. Konstitusiyanın qəbulu yeni ictimai quruluşun hüquqi tanınmasını təsdiq edən fakt olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan Respublikasının inkişafının keyfiyyətcə yeni mərhələyə qədəm qoymasının göstəricisi idi. Siyasi sistemin mərkəzində insan, onun hüquq və azadlıqları, demokratik və hüquqi dövlət idealları dayanırdı. İnsanın, onun hüquq və azadlıqlarının ali dəyər kimi qəbul edilməsi ölkə Konstitusiyasının əsas məqsədidir.

Konstitusiyanın preambulasında Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirərək, keçmiş, indiki və gələcək nəsillər qarşısında məsuliyyətini dərk edərək, öz suveren hüququndan istifadə edərək bəyan etdiyi ali niyyətlər sadalanır. Əsas Qanun aşağıdakı prinsipləri ifadə etdi:

- Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin, suverenliyinin və ərazi bütövlüyünün qorunması;

- Konstitusiya çərçivəsində demokratik quruluşa təminat vermək, vətəndaş cəmiyyətinin qurulmasına nail olmaq, xalqların iradəsinin ifadəsi kimi qanunun aliliyini təmin edən hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu;

- ədalətli iqtisadi və sosial nizamə uyğun olaraq hamı üçün layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi, ümumbəşəri dəyərlərə sadıq qalaraq digər xalqlarla dostluq, sülh və təhlükəsizlik şəraitində yaşamaq və bu məqsədlər üçün qarşılıqlı fəaliyyətin həyata keçirilməsi.

Azərbaycan Konstitusiyası müasir sivil cəmiyyətlərin inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən mütərəqqi ideya və dəyərləri geniş şəkildə əks etdirir. Bunlardan insan şəxsiyyətinə və ləyaqətinə hörmət, dövlət hakimiyyəti orqanlarının demokratik formada formalaşdırılması, insan hüquqlarının müdafiəsinin səmərəli mexanizmlərinin mövcudluğu, siyasi sistemdə plüralizmin təmin edilməsi, sosial ədalətə nail olunması, ictimai ədalətin təmin edilməsi, dövlət hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin gücləndirilməsi, insan hüquqlarının müdafiəsi, sosial ədalətin təmin edilməsi, insan hüquqlarının müdafiəsi, ictimai ədalətin təmin edilməsi, insan hüquqlarının qorunmasının təmin edilməsi, insan hüquqlarının müdafiəsi üçün səmərəli mexanizmlərin mövcudluğu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. ümumbəşəri dəyərlərə sadıqlıq, milli qanunvericiliyin beynəlxalq hüquqa və digər prinsip və dəyərlərə uyğunlaşdırılması.

Konstitusiya Azərbaycanın konstitusiya quruluşunun mühüm əsası kimi demokratiyanı elan edir, Azərbaycan xalqını Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi elan edir, onun öz müqəddəratını azad və müstəqil şəkildə təyin etməsini və dövlət idarəçiliyi formasının yaradılmasını təmin edir. Azərbaycan xalqının suveren hüququ. Konstitusiya Azərbaycan xalqının öz suveren hüququnu bilavasitə ümumxalq səsverməsi-referendum yolu ilə və ümumi, bərabər və birbaşa seçki hüququ əsasında seçilmiş nümayəndələri vasitəsilə azad, gizli və şəxsi səsvermə yolu ilə həyata keçirməsini təmin edir. Konstitusiya qanunun aliliyinin fundamental prinsiplərindən biri kimi dövlət hakimiyyətinin hakimiyyət bölgüsü prinsipi əsasında təşkilini təsbit etdi. Konstitusiyaya uyğun olaraq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri öz səlahiyyətləri daxilində qarşılıqlı fəaliyyət göstərir və müstəqildirlər.

Ölkə Konstitusiyasında konstitusiya quruluşunun xüsusiyyətlərindən biri kimi iqtisadi fəaliyyət azadlığı, mülkiyyət növlərinin müxtəlifliyi və onların bərabər qorunmasının təminatı, əhalinin layiqli həyat şəraitinin təmin edilməsinə yönəlmiş rifah dövləti konsepsiyası geniş şəkildə öz əksini tapmışdır. Konstitusiya xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının

yüksəldilməsi, onların sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsinin qayğısına qalmaq vəzifəsini dövlətə həvalə edir. Əsas Qanunda qeyd olunduğu kimi, Azərbaycanda müxtəlif mülkiyyət növlərinə əsaslanan iqtisadiyyatın inkişafı xalqın rifahının yüksəldilməsinə xidmət edir, Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri zəminində iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır. sosial yönümlü iqtisadiyyat, mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, elm və incəsənətin tərəqqisinə kömək edir, xalqımızın tarixi, maddi və mənəvi irsini qoruyur.

Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin, ölkə vətəndaşlarının layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsinin Azərbaycan dövlətinin ali məqsədi kimi müəyyən edilməsi, dövlətin üzərinə dövlətin qarşısında duran vəzifələr qoyulub. hər kəsin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin təmin edilməsi müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Bu o deməkdir ki, ölkə Konstitusiyası ən yüksək səviyyədə dövlətin hansısa mücərrəd maraqlarına deyil, məhz vətəndaşların mənafeyinə, azad cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olan şəxsin mənafeyinə xidmət etdiyini bəyan edir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin bilavasitə nəzarəti və gərgin əməyi sayəsində hazırlanmış və ümumxalq səsverməsi ilə qəbul edilmiş Konstitusiyanın hüquq fəlsəfəsinin əsasını, onun bütün norma və müddəalarının əsasını məhz demokratik, haqlı və qanuni prinsiplər - sosial dövlət, insan hüquq və azadlıqlarının təminatı təşkil edir. Ötən dövrdə Azərbaycanın hərtərəfli tərəqqisinin, ölkə həyatının müxtəlif sahələrində aparılan genişmiqyaslı islahatların əsası, mənbəyi 1995-ci il Konstitusiyası olmuşdur. Orada göstərilən ümumi prinsiplər və istiqamətlər ölkədə hüquqi, iqtisadi və digər islahatların həyata keçirilməsi, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının səmərəli müdafiəsi mexanizmlərinin yaradılması üçün möhkəm zəmin yaratmışdır.

2.Xalqın yaddaşı: ömrünü vətənə və xalqa xidmətə həsr etmiş liderlər unudulmur

Heydər Əliyev böyük insan, tarixi şəxsiyyət idi, belə insanlar bəlkə də əsrdə bir dəfə meydana çıxır və ən çətin zamanda, məhz onlara ən çox ehtiyac duyulan vaxt gəlirlər. Sağlığında Azərbaycan xalqının ümummilli lideri kimi tanınan Heydər Əliyev cismani gedişindən sonra da xalqın rəğbətini və sevgisini itirməmişdir. O, təkcə ölkənin istedadlı rəhbəri kimi deyil, həm də dərin ahəngdar, bütöv, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət kimi hər bir azərbaycanlı üçün ideala çevrilmişdir. Bu dahi şəxsiyyətin ümummilli liderlik zirvəsini fəth etməsi onun ölkənin və xalqın taleyinin ən çətin və çətin anlarında həlledici rol oynamaq, dövləti və milləti istiqamətləndirmək, xilaskarlıq missiyasını dərhal həyata keçirmək bacarığı sayəsində mümkün olmuş doğru yoldur.

Amma bununla yanaşı, Heydər Əliyev təbiətə yorulmaz bir insan idi, onun öz üzərində çalışması bütün həyatı boyu davam etdi. Tanrının verdiyi istedadlar yeni şeylər

öyrənmək, həmişə zamandan qabaqda olmaq səyində inkişaf etdi. Ümummilli lider müasir dövlətçiliyin banisi oldu. Onun zəngin dövlət təcrübəsi bütün dünyada yüksək qiymətləndirilir. O, elmi əsaslara və zəngin intellektual potensiala əsaslanan mükəmməl dövlətçilik konsepsiyası yaratmış, dövlət idarəçiliyi sahəsində zəngin elmi-nəzəri və praktiki irs qoyub getmişdir. Bu gün Azərbaycan Heydər Əliyevin göstərdiyi yolu davam etdirir. Respublika Prezidenti İlham Əliyev Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyi ideyalarını davam etdirir.

Heydər Əliyevin 80 illik yubileyi günlərində “Kiyev şəhərinin fəxri vətəndaşı”, “Ukrayna Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının fəxri doktoru” adlarına layiq görülməsi, Kiyevdə Azərbaycan Respublikasının Ukraynadakı səfirliyinin yaxınlığındakı onun adını daşıyan parkda dünyada ilk abidəsinin məhz Kiyev şəhərində ucaldılmasını yuxarıdakı fikirlərin təsdiqidir. Onun layiqli davamçısı İlham Əliyevin Ukraynada Taras Şevçkonun adını daşıyan Kiyev şəhəri Milli Universitetinin Fəxri doktoru adlandırılması da bu mövqedən diqqəti cəlb edir (Гулиев Ариф, 2015).

2.1 Heydər Əliyev: Azərbaycanın güclü iqtisadi və mədəni inkişafının banisidir

Heydər Əliyev çox qısa müddətdə Azərbaycanı inkişaf və tərəqqi yoluna çıxarması nəticəsində Cümhuriyyət dövlət müstəqilliyini əldə edərək özünün ən çətin dövrlərini yaşadığı illərdə ölkəni nəinki xaosdan çıxarmağa, həm də onu firavan dövlətə çevirməyə nail oldu. Heydər Əliyevin ölkədə nizam-intizamın bərpasında titanik fəaliyyəti neft strategiyasının inkişafı ilə paralel getdi. Ölkənin sabit iqtisadi inkişafı, sosial birlik və milli birlik strategiyasının işlənilməsində Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir. Ümummilli liderin sayəsində Azərbaycan dünya siyasət elminə inkişafın “Azərbaycan yolu” kimi daxil olan dövlət quruculuğunun özünəməxsus yolunu əldə etdi. Onun rəhbərliyi ilə 1994-cü ildə ölkə hökuməti Azərbaycanın neft yataqlarının işlənməsinə dair dünyanın ən böyük neft-qaz korporasiyaları ilə “Əsrin müqaviləsi” imzalayıb. Və dünyanın qabaqcıl ölkələrinin ən qabaqcıl şirkətlərinin bu müqavilədə iştirakı ölkəmizin regionda əhəmiyyətini və nüfuzunu artırıb. Bu müqavilə investisiyaların cəlb edilməsində və ölkə sənayesinin inkişafında, iqtisadiyyatının yaxşılaşdırılmasında müstəsna rol oynadı. Ümummilli liderin uzaqgörənliyi sayəsində respublikada yeni iqtisadi münasibətlərin əsasları qoyuldu, özəl sektor yaradıldı, iri xarici investisiyalar cəlb edildi, sahibkarlar üçün geniş imkanlar yaradıldı, sovet dövründən qalan fabriklər və zavodlar fəaliyyətə başladı. dünya bazarına çıxarılan malların istehsalı üçün yerli və xarici sahibkarlara verilir. Beləliklə, nəinki yeni sənaye sahələri yaradıldı, həm də

yeni iş yerləri açıldı. “Güclü iqtisadiyyatı olan dövlət hər şey edə bilər” deyən Heydər Əliyev bu prinsipi rəhbər tuturdu.

Neft müqavilələri və ölkə daxilində sabitliyin və əmin-amanlığın bərqərar olması, iqtisadi islahatlar və mədəniyyətin yüksəlişi, nəhayət, 1994-cü ilin mayında Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında Ermənistanla müharibədə atəşkəs və Azərbaycanın ilk uğurları. münaqişənin həllində diplomatiya və Heydər Əliyevin sözünün və əməlinin böyüklüyünün nəticələri özünü təsdiqlədi. Ümummilli lider Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə ədalətli həllinə çalışırdı. “Diplomatiya döyüş meydanı deyil,” dedi, “burada aqressivlik yox, xeyirxahlıq və rəqibinə güvənmək, ehtiras ünsürlərinə təslim olmamaq, müdriklik və səbir göstərmək, onların əlində alət olmamaq lazımdır. Azərbaycan liderinin problemlərə bu cür yanaşması hələ də münaqişənin həlli üçün ən optimal modelin işlənilməsinə və son nəticədə Cənubi Qafqazın bütün qaynar nöqtələrində sülh perspektivlərinin yaxınlaşmasına ehtiyacı olan Azərbaycan diplomatiyası üçün əsas prioritetdir.

Heydər Əliyev siyasi və diplomatik fəaliyyətini Azərbaycan haqqında hamı tərəfindən qəbul edilmiş fikirlərin dəyişdirilməsinə həsr etmişdir. Şərq-Qərb layihəsinin həyata keçirilməsində Heydər Əliyevin xidmətlərini qeyd etmək lazımdır. 1998-ci ildə onun təşəbbüsü ilə səkkiz ölkə rəhbərinin və otuzdan çox dövlətin nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə “İpək Yolunun bərpası” beynəlxalq forumu keçirilmişdir. Bu, Azərbaycanın beynəlxalq imicinin möhkəmlənməsində, Qərb və Şərq dövlətləri ilə əməkdaşlığının intensivləşməsində mühüm rol oynadı.

Müstəqil və sabit dövlət quruculuğu yolunda Heydər Əliyevin atdığı addımlar nəticəsində Azərbaycanın milli maraqlarının keşiyində dayanmağa qadir olan Milli Ordu formalaşdı, Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunub saxlanması üçün mümkün olan hər şey edildi. İncə psixoloq və diplomat həmsöhbətin əhval-ruhiyyəsinin ən xırda nüanslarını tutmağı bacarırdı. Azərbaycan dili Heydər Əliyevin xüsusi diqqət mərkəzində idi. O, qəti əmin idi ki, ancaq “hər bir xalqı ana dili yaradır”. Heydər Əliyev 1978-ci il Konstitusiyasında hüquqi cəhətdən təsbit olunmuş Azərbaycan dilinin dövlət dili statusuna nail oldu. O zaman belə bir addım qəhrəmanlığa bərabər idi. 2007-ci ildə (ölümündən sonra) dil problemini həll etdiyinə görə Atatürk mükafatına layiq görülüb.

Məhz o, Azərbaycan xalqının milli varlığının qorunub saxlanması üçün açarına çevrilən *azərbaycançılıq* konsepsiyasını işləyib hazırladı. Azərbaycançılığın əsas dəyərlərinə sadiqlik Azərbaycan xalqını birləşdirən, sosial sabitliyin və rifahın, islahatların uğurunun təmin edilməsində, global siyasətdə milli maraqların həyata keçirilməsində mühüm amil olmuşdur.

Biz ümummilli lider Heydər Əliyevlə haqlı olaraq fəxr edirik ki, ilk növbədə milli ləyaqəti və xalqın özünə hörmətini yalnız millətin tam birliyi, onun milli dövlətçiliyi ilə mümkün olan milli ləyaqət və xalqın mənsubiyyətinə hörmət məqsədini qoymuşdur. məsuliyyət və yüksək mənəvi əhval-ruhiyyə.

2.2 Azərbaycan diasporunun Atası

Heydər Əliyevin xatirəsi həm ölkədə, həm də xaricdə yaşayan azərbaycanlıların qəlbindən silinmir, o, Azərbaycan diasporunun Atası oldu. Məhz o, Azərbaycan xalqını ayağa qaldıraraq, ideal və mənəviyyət zirvəsini ucaldaraq, bununla da Azərbaycançılıq simasını bütün dövrlər üçün milli ideala çevirdi. Heydər Əliyev həmişə milli mənəvi-mədəni dəyərlərin qorunub saxlanması uğrunda mübarizə aparmış, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərlə inteqrasiya yolu ilə zənginləşməsi üçün əlindən gələni etmişdir.

Qürur hissi olaraq qeyd edirəm ki, mən də bu böyük insanla (1976-cı ildən 2003-cü ilədək) dəfələrlə şəxsən görüşmüşəm, hətta onun qarşısında dəfələrlə çıxış etmişəm. 1980 –ci ildə mənim namizədliyimi təsdiqləyərək Bakı Partiya Məktəbində oxumağa yaşıl işıq yandıran Heydər Əliyev oldu. Onunla Yaltada görüşdükdən sonra diasporun fəal üzvü, “Xalq qəzeti”nin jurnalisti və Ukrayna Prezidenti yanında Milli Dövlət İdarəçilik Akademiyasının tələbəsi kimi ona Ukrayna jurnallarında “Millət Atası, nə üçün müdrik Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevdən xahiş etdi ki, məsuliyyəti öz üzərinə götürüb Respublikanı xilas etsin”, “Heydər Əliyevin portreti üçün ştrixlər” (Ukrayna dilində).

Bununla əlaqədar bir fakt daha maraqlıdır. 2000-ci ilin sentyabrında Ukrayna Prezidenti yanında Dövlət idarəçilik Akademiyasında təhsil alarkən bir professorla şəxsi tanışlıq zamanı bildirdi ki, “Azərbaycan geri qalmış ölkədir ..., mədəniyyət yaxşı deyil... demokratiya yoxdur... Sumqayıt hadisəsində ermənilərə qarşı vəhşilik-terrorçuluq hərəkətləri törədilib... və s.” Soruşanda ki, “Siz Azərbaycanda olmusunuz?” dedi: “yox”. Dedi: “Arqumentin var”. Dedim: “Bəli”. Növbəti mühazirəsi zamanı Heydər Əliyevin son 7 illik fəaliyyəti zamanı faktlarla təsdiqlənən Azərbaycan reallıqlarını əks etdirən məqaləmi həmin professorla təqdim etdim. Növbəti həftədə mühazirəsindən sonra mənə yaxınlaşaraq bildirdi ki, “Siz məni Millilik baxımından tərbiyə etdiniz, Sizin materialı vermişəm “Politika və Siyasət” jurnalına çap olunacaq. Get Redaktorla görüş, əlavələrin varsa qeyd et...”. Beləliklə həmin jurnalda mənim “Millət Atası, nə üçün müdrik Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevdən xahiş etdi ki, məsuliyyəti öz üzərinə götürüb Respublikanı xilas etsin” başlığı ilə 2000-ci ilin sentyabrında məqaləm “Politika və Siyasət” jurnalında çap olundu.

Bu məqalədə əks olunan həqiqi faklar Azərbaycanımızın bəzi düşmənləri tərəfindən ünvanımıza reklam edilən - xoşa gəlməyən sözlər Məqalənin başlığında Redaksiya adından

jurnalda qeyri həqiqiliyi real faktlarla bizim dəyərlərimizə düzgün qiymətləndirildi. Onu Bakıya göndərdim. Bir həftə sonra bu məqalə bütün Azərbaycan qəzetlərində tərcümə olunub çap olundu.

Bir az sonra QUAM ədbirində görüşdə Heydər Əliyev mən görəndə "...bütün Bərdəlilərə salamlar" sözü ilə məni də salamladı və ətrafındakı rəhbərlərlə tanışlıqla yanaşı, mənim diplomat vəzifəsinə namizədliyimi Xarici işlər nazirinə tövsiyə etdi.

2023-cü ilin Azərbaycanımızda "Heydər Əliyev ili" olması ilə əlaqədar bu yaxınlarda mənim elmi, diplomatik və ictimai fəaliyyətim zamanı Heydər Əliyevin fəaliyyətinə həsr etdiyim məqalələrin toplusundan ibarət "Millət Atasını" monoqrafiyanın çap edilməsi Ukraynada və Azərbaycanda MEA-larında, digər qurumlarda təqdimatı da bu nöqtəyi nəzərdən öz dəyərlərini nümayiş etdirməkdədir.

Bu baxımdan da mən özümü dahi Ulu Öndərimizin – Millət Atasının tələbəsi hesab edirəm (Гулиев Ариф, 2023).

2.3 İstedad və iradə Heydər Əliyev şəxsiyyətinin əsas keyfiyyətləridir

Ən yüksək təşkilatçılıq və tələbkərlilik - ilk növbədə özünü. Bir insanı dinləmək və eşitmək və tutumlu bir anlayış - "xalq", "millət" ilə birləşdirilən hər kəsin istəklərini başa düşmək bacarığı. O, böyük siyasətçinin peyğəmbərlik uzaqgörənliyi ilə sərkərdə cəsarətini, dərin təhsili və təbiətin bəxş etdiyi incə estetik duyumu özündə birləşdirdi. Politoloqlar və jurnalistlər onu bəzən "güc sahibi" adlandırırdılar. Cavabında Əliyev gülümsəyərək dedi ki, hakimiyyətin yalnız bir mənbəyi var - xalq. Onun siyasi məharətinin və uzunömürlülüyünün sirlərini, fikrincə, xalqın inamında, təkcə inamın deyil, həm də insanların ümidinin canlı təəcəssümündə axtarmaq lazımdır. Sabahın dinc xoşbəxt gün olacağına ümid edirəm. Müharibəsiz, doğma yurdunda qaçqınsız, canı rahat, evdə çörək. Heydər Əliyevə inamın mahiyyətini isə bu ümid müəyyən edir...

Ümumbəşəri məhəbbəti qazanmaq üçün təkcə yaxşı siyasətçi olmaq kifayət deyil, müstəsna universal insani keyfiyyətlərə malik olmaq lazımdır. "Böyük siyasət xırda hisslərə, maraqlara tabe edilə bilməz" deyən xalq məhəbbətini qazanan Heydər Əliyev buna əmin idi. Onun tükənməz enerjisi Azərbaycan xalqını yeniləşən, qurucu, xoşbəxt Azərbaycana inamla ruhlandırıldı. Heydər Əliyev xalqa heç vaxt icrası mümkün olmayan vədlər verməmiş, əksinə, əldə edilə biləcək nəticələri həmişə bəyan etmişdir. Onun əsas keyfiyyətləri müstəsna dürüstlük və güclü iradə, eləcə də ən yüksək təşkilatçılıq və tələbkərlilik, xüsusən özünə qarşı, hər bir insanı dinləmək və eşitmək bacarığı idi.

Nəticə

Heydər Əliyev fəaliyyətinin bütün sahələrində Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin qorunması və möhkəmləndirilməsinin təmin edilməsi prinsiplərinə əsaslanmışdır. O, hakimiyyətə gəldiyi ilk vaxtdan və fəaliyyətinin sonuna kimi güclü, müstəqil, hüquqi dövlət quruculuğu üzərində titanik şəkildə çalışıb. “Müstəqillik yolundan çətin yol yoxdur” deyən Ulu Öndər başa düşürdü və bununla belə, o, xalqını bu yolda inamla aparır, cəmiyyətin sosial, iqtisadi, mədəni və ideoloji sahələrini inkişaf etdirir, eyni zamanda, xarici siyasət məsələlərini həll edir. problemləri və ölkənin milli təhlükəsizlik problemləri. Kembric Beynəlxalq Bioqrafik Mərkəzinin Direktorlar Şurası 1999-cu ildə sülhsevər siyasətinə və demokratiyanın inkişafında böyük xidmətlərinə görə Heydər Əliyevi “XX əsrin görkəmli xadimi” adına layiq görüb. İnsan əməli ilə böyük olur, amma böyük işlər görmək üçün insanlardan yüksək olmamaq, onlarla birlikdə olmaq lazımdır. Heydər Əliyev son dərəcə çətin bir dövrdə xalqın xilasını naminə misilsiz fədakarlıq nümayiş etdirərək, müstəqillik və Azərbaycanın formalaşmasının çətin yolunu öz xalqı ilə birlikdə, çiyin-çiyinə keçib. Onun ürəyi milyonlarla azərbaycanlının qəlbi ilə vəhdətdə döyünürdü.

O, sadəcə öz dövrünün qəhrəmanı deyildi, dövrün adamı oldu. Onun tarixi mahiyyətli və böyük tərbiyəvi əhəmiyyətə malik ibrətlərlə dolu ömür yolunun tədqiqi keçmişimizə qiymət verməklə yanaşı, gələcəyə gedən yolumuzu da müəyyənləşdirir. Azərbaycan həmişə müxtəlif dinlərin, mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların birgə yaşadığı ölkə olub. O, təkcə coğrafi deyil, həm də Şərqlə Qərb arasında mədəni körpü idi. Bu gün Azərbaycanda müxtəlif dinlərin və mədəniyyətlərin nümayəndələrinin sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşaması ulu öndərin ən böyük sərvətlərindən və irslərindəndir. Ən qısa müddətdə, biz özümüzü etibarlı beynəlxalq tərəfdaş, regional inkişafa, təhlükəsizliyə, sabitliyə və multikulturalizmə töhfə verən müstəqil xarici siyasət yürüdən ölkə kimi göstərə bildik. Azərbaycan beynəlxalq birliyin nüfuzlu üzvünə çevrildi, etibarlı beynəlxalq tərəfdaş kimi özünü sübut etdi, Avropanın enerji təhlükəsizliyinin qarantı, Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya ölkələrindən isə BMT-nin qeyri-daimi üzvü olan ilk nümayəndəsi oldu. Təhlükəsizlik Şurası, müxtəlif mədəniyyətlərin mədəniyyətlərarası dialoqunun təşəbbüskarıdır. O, BMT, ATƏT, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Avropa Şurası, Qoşulmama Hərəkatı və bir sıra digər beynəlxalq strukturların üzvüdür. Əminəm ki, idealımız və ümummilli liderimiz Heydər Əliyev müasir Azərbaycanla fəxr edərdi və biz hər ürək döyüntüsü ilə onun vəsiyyətlərinə hörmətlə yanaşmalı, Azərbaycanı yeganə doğru, layiqli yola yönəldən şəxsiyyətin müqəddəs xatirəsi qarşısında baş əyməliyik. İstedad və iradə Heydər Əliyev şəxsiyyətinin əsas keyfiyyətləridir. Ən yüksək təşkilatçılıq və tələbkarlıq - ilk növbədə özünü. Bir insanı dinləmək və eşitmək və tutumlu bir anlayış -

"xalq", "millət" ilə birləşdirilən hər kəsin istəklərini başa düşmək bacarığı. O, böyük siyasətçinin peyğəmbərlik uzaqgörənliyini və komandirin cəsarətini birləşdirdi. Təbiətin bəxş etdiyi dərin tərbiyə və incə estetik hiss. Azərbaycan dövlətimizin İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə əldə olunan nailiyyətlər 20 illik bir müddətdə bu gün də davam edir və xalqımızı xoşbəxt gələcəyə aparır. Bu uğurların banisi ulu öndər Heydər Əliyevin adı xalqımızın qəlbində əbədi yaşayacaqdır. Düz deyirlər: nə qədər ki, müstəqil Azərbaycan dövləti var, Azərbaycan xalqı var, Heydər Əliyev ürəklərdə yaşayacaq.

Ədəbiyyat

<http://lib.aliyev-heritage.org/az/66679364.html>.

İsa Həbibbəyli İsa. Əbədiyaşarlıq numunəsi Hüquqi müstəvi. Elmi nəzəri, təcrübi jurnal. Bakı. 2023

Həbibbəyli İsa. Heydər Əliyev dövlətçilik təlimi və müasir dövr. Naxçıvan. 2013.

Heydər Əliyev. Atatürk haqqında. Bakı, 2003.

Heydər Əliyev və Azərbaycan elmi: bibliografik göstərici Bakı. 2010

Əliyev Qoşqar. Heydər Əliyev və milli mentalitet fəlsəfəsi. Bakı. 2003.

Quliyeva Xatirə. Heydər Əliyev və mənəvi-estetik dəyərlər. Bakı, Azər nəşr. 2002

Quliyeva Xatirə. Heydər Əliyev Siyasəti: Milli Dövlət, Milli Lider, Vətəndaşlıq, Mənəviyyat. Bakı, 2019.

Guliyev Arif. Ukraino-azerbaydzhanskiye otnosheniya: pravo, politika, diplomatiya: sb. nauchnykh trudov. Tom 2. — KH.: Fakt, 2015. — 572 s.

Guliyev Arif .Geydar Aliyev: YA vpolnil svoj dolg pered rodinoy. — Rezhim dostupa:

[http://versii.com/news/347841/;](http://versii.com/news/347841/)

http://azertag.az/ru/xeber/Geidar_Aliev_YA_vpolnil_svoi_dolg_pered_rodinoy-948579

Guliyev Arif . Shtrikhi k portretu Geydara Aliyeva.. Vpervyye opublikovano v Kiyevskom zhurnale «Perzident». — K. — 2001. — № 6. — S. 45–54.